

Muziek in de tijdvakken

Muziek is zo oud als de mensheid. In deze tijdlijn staan enkele bijzondere weetjes en feiten uit de tien tijdvakken. Het is een willekeurige greep, om uw leerlingen mee te vermaken.

Ben Vriesema, Quinten Koster, Daan van Leeuwen zijn redacteurs van Kleio. **Jamie van Veldhoven** is opleidingscoördinator bij NTI en onderwijsontwikkelaar.

Tijd van jagers en boeren

1
Werd er muziek gemaakt in de prehistorie? Waarschijnlijk wel, want in het zuidwesten van Duitsland zijn in een grot drie primitieve fluiten gevonden. Het gaat om de oudste fluiten die ooit gevonden zijn. Ze zijn gemaakt van botten van een gier, zo'n 20 centimeter lang. Onze voorgangers maakten er zo'n 35.000 jaar geleden een aantal gaatjes in, zodat er verschillende toonhoogten te horen waren. Maar of dit 'instrument' werd gebruikt om een gezellig avondje mee te hebben rond het haardvuur of dat het werd gebruikt om te waarschuwen tegen gevaar, is onbekend. (BV)

Tijd van Grieken en Romeinen

2
Na de bestorming van het Capitool door Trumpfanaten, werden er in de Verenigde Staten cartoons afgedrukt waarop Trump met een lier in zijn hand het brandende Washington overzag. De lier (een handzame harp) is een muziekinstrument dat door de Soemeriërs werd uitgevonden, maar vooral berucht geworden is door de beschrijvingen van vroegchristelijke auteurs over keizer Nero (37-68 n.chr.). De keizer zou al spelend op zijn lier hebben gezien dat een groot deel van Rome in de fik stond; de schuld werd gegeven aan de christenen. Of Nero inderdaad op de lier speelde, wordt door menig historicus echter betwijfeld. Maar het instrument blijft voor altijd verbonden aan machthebbers die geen wroeging tonen als ze hun schepen achter zich verbranden. (BV)

3

Linkerpagina boven: Een prehistorische fluit.
 Linkerpagina onder: Apollo met lier. Fresco uit de tijd van keizer Augustus, Palatijn Museum, Rome.
 Hiernaast: Eerste pagina van het driestemmige ars antiqua-motet *S'on me regarde, Prensés i garde, Hé, mi enfant*. Universiteitsbibliotheek Montpellier.
 Onder: Replica van de lier van Leonardo. Foto: Copyright Leonardo3 - www.Leonardo3.net.

Tijd van monniken en ridders

In de vroege middeleeuwen werden er binnen kerken en kloosters geen muziekinstrumenten gebruikt. Men geloofde dat alleen via de puurheid van zang God op de juiste manier kon worden aanbeden. Uit een van de eerste vroegmiddeleeuwse muziekgeschriften (negende eeuw) blijkt dat er gregoriaans gezongen werd en dat daarbij gebruik werd gemaakt van het 'organum'. Dit is een vorm van meerstemmige zang waarbij de eerste stem de melodie volgt en een tweede stem een kwart of een kwint lager dezelfde melodie meezingt. Later in de middeleeuwen werden er verschillende variaties op deze meerstemmige zang bedacht. (DvL)

Tijd van steden en staten

De kunstenaar en historicus Giorgio Vasari leeft in dezelfde tijd als Leonardo da Vinci in Florence en schrijft in zijn boek *Vite* over de muzikaliteit van deze homo universalis: 'Nadat Ludovico – il Moro – Sforza in 1494 hertog van Milaan was geworden, gebeurde het dat Leonardo omwille van zijn grote faam door de hertog werd uitgenodigd naar Milaan te komen om op de lier te spelen, want de hertog hield veel van de klank van het instrument. En Leonardo bracht inderdaad zijn lier mee, die grotendeels van zilver was en die hij eigenhandig had vervaardigd, in de nieuwe en bizarre vorm van een paardenschedel, een vorm die voor een krachtiger klank en een meer gedragen geluid zorgde. Vandaar dat hij alle musici overtrof die daar waren samengekomen om te spelen. Bovendien was in die tijd niemand zo goed als hij in geïmproviseerde declamatie van verzen. Toen de hertog merkte hoe geweldig goed Leonardo converseerde, vatte hij een grenzeloze liefde op voor diens talenten: hij vroeg of Leonardo voor hem wilde werken.' (JvV)

Tijd van ontdekkers en hervormers

Het *Wilhelmus* is geschreven aan het begin van de Tachtigjarige Oorlog, waarschijnlijk rond 1570. Het lied werd destijds gespeeld als een energiek nummer in een sneller tempo dan we het nu kennen. Het zorgde voor eenheid, door het te zingen kon men zich even één met Willem van Oranje voelen. Lang werd gedacht dat Marnix van Sint-Aldegonde de schrijver was, maar dat wordt inmiddels betwist. In 2016 hebben Nederlandse en Vlaamse onderzoekers de schrijfstijl geanalyseerd. Zo kwam men uit bij de predikant Petrus Dathenus. Wat de melodie betreft klopt dit ook, want het Franse liedje *O la folle entreprise du prince de Condé* werd gemaakt in 1568 naar aanleiding van het Beleg van Chartres, en bij dat beleg was Dathenus aanwezig. (BV)

■ Beluister het Franse lied waarvan de melodie is gebruikt via youtu.be/sgECAMtABEM.

Tijd van regenten en vorsten

Denk je aan de zeventiende eeuw, dan denk je aan grote spiegelretourschepen en epische zeeslagen. En een belangrijk aspect van dit zeeleven zijn de shanty's die de bemanningsleden tijdens het varen zongen. Iedere natie had haar eigen repertoire. Het ritme van sommige shanty's werd gebruikt om bepaalde handelingen synchroon te laten verlopen. Daarnaast waren ze ook een middel om de verveling op een lange zeereis tegen te gaan en de sfeer te veraangename. Vaak was de bezongen situatie voor de zeelieden in ieder geval heel herkenbaar. In het spel *Assassin's Creed: Black Flag* zijn 32 shanty's te vinden. Alleen al aan de hand van die liedjes kan een beeld geschetst worden van het leven op een zeilschip in de zeventiende eeuw. (QK)

■ Spelers van *Assassin's Creed* hebben alle shanty's opgezocht en zingen ze mee. Bekijk de video op youtu.be/iKJlhfh_lhs.

Tijd van pruiken en revoluties

Tijdens de Amerikaanse Revolutie tegen de Britten zongen beide kampen propagandistische liederen. De Amerikanen zongen graag over de heldendaden van hun leger en maakten koning George in hun liederen belachelijk. De Britten bespotten de Amerikaanse opstandelingen graag door middel van het lied *Yankee Doodle*. Toen de Britten werden verslagen, werd dat lied een soort geuzenlied voor de Amerikaanse natie: *Yankee Doodle* was een vrije, dappere Amerikaan geworden. Voor wie geïnteresseerd is in de muziek van de Amerikaanse Revolutie, kijk eens op *Digital History* via www.digitalhistory.uh.edu. (BV)

Tijd van burgers en stoommachines

Rondom de Duitse componist Richard Wagner (1813-1883) hangt nogal wat controversie. In retrospectief wordt de componist gezien als een muziekvernieuwer, omdat hij durfde te experimenteren met nieuwe muziekvormen. Hij ontwierp opera's en musicals, waarin hij middels muziek een bepaald gevoel een eigen leven liet leiden, naast de gesproken tekst. Als onderwerpen voor zijn muziekstukken koos hij vaak thema's uit de Germaanse mythologie en geschiedenis. Dit sprak al tijdens zijn leven, maar vooral erna – tijdens het nationalisme – veel groeperingen aan die zijn muziekstukken als lijfliederen namen. Zo zou Adolf Hitler, een fervent liefhebber van Wagner, hebben opgedragen om vanaf 1933 bij de opening van iedere partijbijeenkomst in Neurenberg Wagners *Rienzi, der letzte der Tribunen* te laten horen. (DvL)

Tijd van de wereldoorlogen

Het was een gek gehoor: op 11 juli 2010 werd de finale van het WK voetbal in Zuid-Afrika gespeeld tussen Nederland en Spanje. Het Nederlands elftal zong uit volle borst het *Wilhelmus*, met daarin de regel: 'den koning van Hispanje heb ik altijd geëerd.' De Spaanse voetballers zongen in het geheel niet, want hun volkslied (*La Marcha Real*) heeft geen tekst. Het volkslied (met tekst) werd in de achttiende eeuw geïntroduceerd, maar door generaal Franco na de Burgeroorlog (1936-1939) aangepast. Nadat *el Generalísimo* in 1975 was overleden en Spanje opnieuw een democratie werd, werd het volkslied, nu zonder tekst, heringevoerd. Het Spaans Olympisch Comité schreef in 2007 een wedstrijd uit om de marsmuziek van woorden te voorzien. Men werd het echter niet eens over de tekst van de winnaar. Het werd al snel borstklopperij en deed te veel denken aan de periode-Franco. Dan maar geen tekst. (BV)

Dit is de tekst van het volkslied van Spanje vanaf 1939. De tekst is inmiddels verboden.

Viva España	Lang leve Spanje
Alzad los brazos	Strek je armen
Hijos del pueblo español	Kinderen van het Spaanse land
Que vuelve a resurgir	Die weer opstaan
Gloria a la Patria	Glorie voor het vaderland
Que supo seguir	Dat wist hoe verder te gaan
Sobre el azul del mar	Langs de blauwe zee
El caminar del sol	Het pad van de zon
Triunfa España	Spanje triomfeert
Los yugos y las flechas	Het juk en de pijlen
Cantan al compás	Zingen het ritme
Del himno de la fe	Van het lied van vertrouwen
Juntos con ellos	Samen met hen
Cantomes de pie	Laten we staan en zingen over
La vida nueva y fuerte	Het nieuwe en krachtige leven
Del trabajo y paz	Van werk en vrede
	(Vrij vertaald: Ben Vrieseema)

9

Linkerpagina boven: *Spirit of '76*, een schilderij van Archibald Willard uit 1875. Het heette eerst *Yankee Doodle*.
Linkerpagina onder: Scène uit de opera *Rienzi* van Wagner in Théâtre Lyrique in Parijs op 6 april 1869.

10

Rolling Stones - Sympathy for the Devil (1968)

*Please allow me to introduce myself
I'm a man of wealth and taste
I've been around for a long, long years
Stole million man's soul an faith
And I was 'round when Jesus Christ
Had his moment of doubt and pain
Made damn sure that Pilate
Washed his hands and sealed his fate*

[refrein] *Pleased to meet you
Hope you guess my name
But what's puzzling you
Is the nature of my game*

*Stuck around St. Petersburg
When I saw it was a time for a change
Killed Tsar and his ministers
Anastasia screamed in vain
I rode a tank
Held a general's rank
When the blitzkrieg raged
And the bodies stank*
[herhaal refrein]

*I watched with glee
While your kings and queens
Fought for ten decades
For the gods they made
I shouted out
Who killed the Kennedys?
When after all
It was you and me
Let me please introduce myself
I'm a man of wealth and taste
And I laid traps for troubadours
Who get killed before they reached
Bombay*
[herhaal refrein]

*Just as every cop is a criminal
And all the sinners saints
As heads is tails
Just call me Lucifer
'Cause I'm in need of some restraint
So if you meet me
Have some courtesy
Have some sympathy, and some taste
Use all your well-learned politnesse
Or I'll lay your soul to waste, mm yeah*
[herhaal refrein]

Tijd van televisie en computer

Er bestaan genoeg songs die je kan laten horen tijdens de geschiedenisles: van de *Marseillaise* bij de Franse Revolutie tot *Russians* van Sting uit de periode van de Koude Oorlog. Of, als je dan toch de Koude Oorlog wilt behandelen op muzikale wijze, zet Billy Joel op, die je er in minder dan 5 minuten doorheen loodst in *We Didn't Start the Fire*. Mijn favoriete nummer om met de leerlingen te beluisteren en te bespreken is echter *Sympathy for the Devil* van de Rolling Stones. In dat nummer wordt niet alleen de Russische Revolutie aangehaald, maar ook de Tweede Wereldoorlog en de moord op de Kennedy's komen voorbij. De slechtheid van de mens staat in het nummer voorop, maar het blijft toch een lust om *good old* Mick Jagger te horen zingen over de wandaden van Lucifer en zijn trawanten. (BV) ■